

- 44 Carpentier Alting, *Open Brief*, 9, 10.
- 45 *NNBW*, VIII, 365, 366.
- 46 *Na den storm*, 34.
- 47 *Ibidem*, 16.
- 48 *Ibidem*, 5.
- 49 Hans Verhage, 'Partij- en coalitievorming in Friesland in de tweede helft van de negentiende eeuw', doctoraal scriptie Geschiedenis VU Amsterdam 1989.
- 50 *BLGNP*, III, 105.
- 51 Gemeentearchief Dokkum. Not. van de kerker. der Herv. gem. Ternaard 5 februari 1868.
- 52 In Friesland hadden hervormde floreenplichtigen (zij die een bepaalde kerkelijke belasting opbrachten) het recht van benoeming van kerkvoogden en van toezicht op het beheer der kerkelijke goederen. Bij KB van 1866 afgeschaft.
- 53 Not. kerk. Ternaard, 5 maart 1869.
- 54 *Ibidem*, 21 juni 1870.
- 55 Gemeentearchief Dokkum. Notulen van de kerkeraad van de Christelijke Hervormde Gemeente van Metslawier en Nyawier (1849-1891).
- 56 *Ibidem*, 5 september 1861.
- 57 Bokma de Boer (1816-1904) was predikant te Nes van 1856-1882 (emer.). Nes en Dantumawoude liggen respectievelijk 13 en 5 kilometer van Dokkum.
- 58 Zie voor de strijd van Groningers en modernen over het wonder: D. Jansen, *Op zoek naar nieuwe zekerheid. Negentiende-eeuwse protestanten en het spiritisme*, Amsterdam 1994. Dat de strijd in de jaren zestig echt over het wonder ging blijkt wel uit het volgende: In de Groninger Predikantenvereniging in juni 1862 hield Hofstede de Groot een voordracht over *De jongste ontdekkingen in Egypte en Azië*. In de discussie reageerde de moderne predikant van Noordbroek dr. A.L. Poelman nogal heftig zoals uit het volgende blijkt: 'Wel! hoe kàn de inleider toch meenen dat door die Egyptische en Aziatische vondsten alle OT verhalen in hun geloofwaardigheid worden bevestigd. Gesteld al, dat die Oostersche monumenten en de OT geschiedboeken op 'n ondergeschikt punt van naam of datum elkaar raken, dat wil toch nog niets zeggen omtrent de OT wònderverhalen, waarom alles draait in de huidige theologie.' Zie: T.W. Dijkstra, 'Het vijf en zeventig-jarig bestaan van de Groninger Predikanten-Vereeniging in enkele personen en taferelen herdacht', in: *Stemmen voor Waarheid en Vrede. Evangelisch Tijdschrift voor de Protestantsche Kerken*, A.W. Bronsveld, red., 59 (1922) 1-34; 81-117.
- 59 Carpentier Alting, 'Onze Krans', 77.
- 60 Carpentier Alting, 'Godsdienst', in: *De Nieuwe Richting*, 1 (1868) 1-8. 6, 7, 8.
- 61 W. Reilingh, 'Ons Levensdoel', in: *Ibidem*, 9-16. 16.
- 62 A.A. Deenik, 'Het Vooroordeel', in: *Ibidem*, 17-25. 25.
- 63 Carpentier Alting, 'Aan onze lezers bij 't begin van den tweeden jaargang' 2 (1869) 1-4. 4.
- 64 J. Jansonius Kylstra, 'De vrije ontwikkeling van den menschelijken geest', in: *De Nieuwe Richting*, 3 (1870) 97-112. 111.
- 65 A.M. Bokma de Boer, 'De Godsdienstleeraar en de Stofvergoding', in: *De Nieuwe Richting*, 2 (1869) 113-121. 121.
- 66 W. Reilingh, 'De Mensch Jezus' (I), in: *Ibidem*, 121-128. 127, 128.
- 67 *Ibidem*, 126.
- 68 Jansen, *Op zoek naar nieuwe zekerheid*, 98.
- 69 *Ibidem*, 113-115, waar Hartoghs betekenis voor het spiritisme aan de orde wordt gesteld. P.C. van Wijk, 'Het wezen van den mensch', in: *De Nieuwe Richting*, 4 (1871) 225-240. 233, noot 1.
- 70 Deenik, 'Een Godsdienstige beschouwing der Geschiedenis', in: *De Nieuwe Richting*, 2 (1869) 193-202. 199.
- 71 Carpentier Alting, 'Wij kennen ten deele', in: *Ibidem*, 203-208. 208.
- 72 Carpentier Alting, 'De persoonlijke bestemming van den mensch, volgens de beginselen van Jezus', in: *De Nieuwe Richting*, 4 (1871) 161-174. 169.
- 73 Reilingh, 'De Mensch Jezus', in: *De Nieuwe Richting*, 2 (1869) 121-128. 124.
- 74 Carpentier Alting, 'De persoonlijke bestemming van den mensch, volgens de beginselen van Jezus', in: *De Nieuwe Richting*, 4 (1871) 161-174. 163.
- 75 J.F. Corstius, 'Wederzijdsche Waardering' In: *De Nieuwe Richting*, 1 (1868) 49-63. 56.
- 76 *Ibidem*, 57.
- 77 J.P. Bruinwold Riedel, 'Twee-Godendom in het Kerkgezag', in: *De Nieuwe Richting*, 2 (1869) 185-192. 186.
- 78 Carpentier Alting, 'Onze Hoofdzonde', in: *Ibidem*, 2 (1869) 157-160. 159.